

DE TWEELING

Je maakt soms wat mee als psychiater. Veel mensen zullen het vreemd vinden zo'n badinerende opmerking te horen uit de mond van iemand die zelf psychiater is, omdat ze denken dat hij een super-interessant beroep heeft, vol met intieme bekentenissen en opwindende onthullingen.

Laat ik u uit de droom helpen: dat is niet zo. Net als in ieder contactberoep hebben wij leuke, minder leuke en vervelende cliënten, en van die laatste een paar strontvervelende, die je het liefst al na tien minuten achter het behang zou willen plakken. Als u zich afvraagt waartoe het kussen dient dat standaard op een behandelcouch ligt, dan is dat ook om ons het gevoel te geven dat we daarmee zo iemand halverwege zijn betoog kunnen smoren. Het feit dat het daar ligt, terwijl wij weten dat we het nooit of te nimmer als zodanig zullen gebruiken, lucht ons op.

De meeste van die strontvervelende cliënten zijn wat wij onder ons noemen de aandachtsfetisjisten, verwaten types die zich druk maken om iets kleins en graag willen dat wij daarin een dwangneurose zien, terwijl het niet meer is dan wat het is: iets kleins. Ik noem maar eens wat: een vrouw van middelbare leeftijd, die steeds als ze langs een sloot loopt, de aandrang voelt om te kijken of ze kikkerdril ziet, wat een gevoel van afschuw bij haar opwekt. Kijk dan ook niet, wat moet je ook met kikkerdril, zou je zeggen, of: ga toch aan de andere kant van de weg lopen in plaats van langs die sloot, maar dat is natuurlijk helemaal fout. Wat ze graag van je wil horen, of beter nog door jou bevestigd wil zien, omdat ze haar Freud en Jung natuurlijk ook kent, is dat er in haar onderbewuste een verband bestaat tussen haar obsessie voor kikkerdril en die voor mannelijk sperma en dat die obsessie ervoor zorgt dat ze telkens als ze langs een sloot loopt, wel in die sloot móet kijken, terwijl ze telkens als ze mannelijk sperma ziet, wel aan kikkerdril móet denken, wat zoals gezegd haar afkeer opwekt, die op zijn beurt haar seksleven belemmert.

Van die dingen wil ik maar zeggen. Daar krijgen wij dus echt het heen en weer van. Maar dat kunnen we natuurlijk niet laten blijken, want dan wordt zo'n cliënt boos en gaat hij of zij naar een collega, die in zijn nadagen zit, liever vandaag dan morgen zou stoppen en het nog alleen maar voor het geld doet. In plaats van haar toe te roepen 'Morgen brengen, schat', houdt hij zijn mond en denkt: 'Het zal mijn tijd wel duren', terwijl hij zijn verstand op nul zet en haar volledig laat leeglopen, want tijd is natuurlijk ook geld, bij sommige rijke aandachtsfetisjisten zelf heel veel geld, dus laat maar komen dat verhaal, laat Gods water maar over Gods akker lopen, we zien wel waar het verdomde goudschip strandt.

Dit even als voorbeeld om te zeggen dat het beroepsleven van een psychiater niet altijd over opwindende erotische fantasieën gaat en vaak half zo interessant is als veel mensen denken.

Gelukkig hebben we echter ook patiënten, voor wie je dat kussen op die couch juist graag wilt opschudden en in de best mogelijke positie onder hun hoofd zou willen leggen en tegen wie je maar al te graag zou willen zeggen: 'Ga maar door, ontspan je, neem je de tijd, ' terwijl je je secretaresse tussendoor opdracht geeft alle andere afspraken voor die dag af te zeggen.

Zo iemand was de jonge Guido H. - ik noem hem hier natuurlijk niet bij zijn ware naam, dat doen wij nooit - die ik niet kende, toen hij zich aan mij voorstelde. Van Patricia, mijn secretaresse, had ik begrepen dat zijn stem aan de telefoon gehaast had geklonken en hij had aangedrongen op een gesprek op korte termijn, waarbij hij had gezegd dat als dat niet ging, hij net zo lief naar een collega van mij ging, maar dat hem dat zou spijten omdat hij zoveel goeds over mij had gehoord. Patricia had daarop tegen hem gezegd wat het protocol haar in zo'n geval voorschreef te zeggen, namelijk dat het betekende dat andere cliënten afgezegd moesten worden, wat extra kosten met zich meebracht.

Dat gaf niet, zei hij, geld was geen probleem.

Goed om te weten, dacht ik, al was het ook precies wat de meest strontvervelende patiënten altijd zeiden, met wie je dan urenlang zat opgescheept. Ik had echter het vermoeden dat Guido H. door zijn zelfverzekerde optreden aan de telefoon allesbehalve strontvervelend zou zijn en werd daarin bepaald niet teleurgesteld.

Behalve dat kennelijk rijk was - of moet ik zeggen achteloos met geld? - was hij jong, knap en atletisch, je zou hem gerust een adonis kunnen noemen, zeker niet iemand van wie je verwacht dat hij psychische problemen zou hebben, maar meer dat hij ze veroorzaakt bij diegenen die verliefd op hem worden en zich niet door hem gezien weten, laat staan dat ze hem kunnen krijgen.

Ik bood hem een stoel in de erker bij het raam aan, waar ik mijn intakegesprekken voer, en vroeg hem mij het een en ander over zichzelf te vertellen. Daarop vertelde hij dat hij Guido H. heette, vijfentwintig jaar oud en vrijgezel was en tot voor kort in de ICT-branchewerkte. Hij maakte deel uit van een team jonge computerprogrammeurs dat software maakte voor de belastingdienst, een relaxte baan, die hem in staat stelde er daarnaast een rijk sociaal, cultureel en sportief leven op na te houden: hij sprak veel af met vrienden buiten de deur, ging regelmatig naar film en theater, zeilde en kitesurfte, skiede en liep marathons.

Tot voor een jaar terug ten minste, want zolang zat hij nu werkeloos thuis, hij zag bijna niemand meer en sporten deed hij ook niet meer.

Ik vroeg hem wat er was misgegaan. Daarop zei hij dat hij leed aan een obsessieve verliefdheid op een vrouwelijke tweeling, met wie hij een relatie had.

'Een relatie met een tweeling?' echode ik.

In mijn beroep vraag je nodige, maar je humt of echoot ook veel, het ene als teken van bevestiging, het andere als aansporing voor de patiënt om door te gaan.

Hij knikte en legde me uit dat dat inderdaad het geval was, hij had met beide zussen een relatie.

‘Een driehoeksrelatie?’

Ik schoof naar het puntje van mijn stoel.

Hij sloeg zijn blik neer en schudde zijn hoofd. Daarop vertelde hij dat hij afzonderlijk met hen afsprak en ook afzonderlijk met hen de liefde bedreef, maar met hun volledige instemming. Er was wat dat betreft, geen enkel probleem, integendeel, ze gunden hem elkaar. Toch leek hem dit niet alleen maar blij te stemmen, want hij zuchtte diep.

‘Hier,’ zei hij, ‘kijk. Dit zijn ze.’

Hij haalde zijn portefeuille tevoorschijn en klapte die open. Aan beide zijden zat een portretfoto van ogenschijnlijk één en dezelfde vrouw.

‘Winnie en Willie.’

Ik knikte en begon inwendig te kwijlen. Dit zijn de gevallen waar je als psychiater van droomt.

‘Wie is Winnie en wie is Willie?’ vroeg ik.

Hij kneep zijn ogen samen en ging met zijn hoofd van links naar rechts.

‘Dit hier is Winnie en dit Willie,’ zei hij.

Ik volgde zijn blik en zag twee keer hetzelfde volmaakt ovale gezicht met blauwe ogen en half lang stroblond haar van een jonge vrouw, die haar kin ietsjes vooruit stak en de fotograaf licht spottend aankeek, alsof hij zojuist naar haar had geknipogd.

‘Maar eerlijk gezegd weet ik het ook niet steeds. Ik kan het pas echt zeggen als ik ze in mijn armen houdt. Ze hebben een iets andere lichaamsgeur. Snapt u?’

Ik humde.

‘U zult wel denken: wat is het probleem?’

‘Inderdaad.’

‘Het probleem is dat ik, als ik met de ene de liefde bedrijf, steeds moet denken hoe het met de andere zou zijn. Kunt u zich dat voorstellen?’

Ik knikte en zei dat ik me dat heel goed kon voorstellen, omdat ze allebei heel aantrekkelijk waren en je van de liefde nu eenmaal nooit genoeg krijgt. De Fransen hadden er zelfs een spreekwoord voor: de honger komt met het eten. Zo uitzonderlijk als hij misschien dacht dat het was, was het dus niet.

Hij glimlachte en knikte.

‘Dat is precies wat zij ook zeggen.’

Ik wist niet wat ik hoorde.

‘Je bedoelt dat je er met hen over gesproken hebt?’

Hij knikte.

‘En?’

Hij haalde zijn schouders op.

‘Wat ik zeg: ze vinden het geen probleem. Ik zal niet zeggen dat ze het de gewoonste zaak van de wereld vinden, dat is het natuurlijk niet, maar ze maken er geen punt van, ze zijn niet jaloers op elkaar, maar...’

Ik kon mijn opwindning bijna niet meer bedwingen.

‘Maar wat?’ vroeg ik.

Nu komt het, dacht ik.

Hij zweeg en liet een stilte vallen.

‘Ik weet niet hoe ik dit moet zeggen.’

Hij keek hulpeloos om zich heen.

‘Leuk hebt u het hier,’ zei hij toen. ‘Echt leuk.’

Hij wees op de vitrines met Togolese en Keniaanse vruchtbaarheidsbeeldjes in de hoeken van de kamer. Samen met de oude Chinese prenten van copulerende paartjes, die daartussen aan de muur hingen, moesten ze een intieme sfeer te scheppen, die de cliënten hielp hun diepste zielsgeheimen te openbaren. Wat aanvankelijk een therapeutische bedoeling had gehad, was door de jaren heen een passie geworden: avonden lang zat ik achter de computer om zulke beeldjes en prenten op te sporen en op te kopen, in mijn vakanties reisde ik de wereld af om ze in musea te bezichtigen en ik kwam regelmatig bij Sotheby in Londen, als daar weer eens een veiling was.

‘Ziet u, het probleem is: ik ben schizofreen.’

Het duurde even tot het tot me doordrong.

‘Jij bent schizofreen,’ herhaalde ik mechanisch, terwijl mijn brein op tilt sloeg. Hier zat een man die zei dat hij verliefd was op een tweeling en tegelijkertijd schizofreen. Ik had het gevoel dat hij mij zo’n magische Rubik-kubus toegooide en mij vroeg die op staande voet voor hem op te lossen. Bovendien ging er een donkere fascinatie van hem uit, die mij als homoseksueel niet onberoerd liet.

‘Ik hoef u toch zeker niet te vertellen wat dat is?’

Hij keek me onderzoekend aan.

‘Nee, nee, natuurlijk niet,’ zei ik, terwijl ik koortsachtig naar een manier zocht om tijd te winnen. Ik moest draaien aan die kubus en tegelijkertijd mijn verlangen naar hem beteugelen. ‘Maar om ieder misverstand te voorkomen, is het misschien wel handig om te zeggen wat jij daaronder verstaat. Dan zitten we op één golflengte.’

Hij glimlachte.

‘Natuurlijk,’ zei hij. ‘Letterlijk betekent het gespleten geest. Een schizofreen denkt, voelt en handelt in twee tegenovergestelde richtingen of systemen. Realistisch aan de ene kant, magisch aan de andere. Hij wil het ene denken, maar het ook het andere, tegelijkertijd hier en daar zijn, van de ene houden, maar ook van de andere. Er is geen midden, geen balans. Hij wordt voortdurend heen en weer geslingerd als een schip in een storm en dat bezorgt hem een onrustig, opgejaagd gevoel.’

Ik knikte.

‘Feitelijk is hiermee de intakefase afgesloten,’ zei ik, ‘en zijn we nu met de behandeling begonnen. Vind je het erg om daar te gaan liggen?’

Ik wees op de couch bij het grote raam met de vitrage ervoor. Die had ik daar bewust neergezet, omdat ik met de vitrage een clair-obscur effect kon creëren, dat samen met de warme kleuren van het meubilair en de warmte van het zonlicht de cliënten een gevoel van geborgenheid gaf. Als het zoals nu ook nog een beetje waaide en de vitrage lichtjes heen en weer bewoog ontstond er een geheimzinnige zwoele sfeer, waarin de bekentenissen als vanzelf kwamen.

‘Graag,’ zei hij.

Guido stond op en liep naar de couch.

‘Trek je jasje en schoenen maar uit, als je dat een prettiger gevoel geeft.’

Hij knikte en deed wat ik zei.

Intussen werkte mijn verstand op volle toeren en liet ik alle mogelijke mogelijkheden door mijn hoofd gaan, om te beginnen de vraag: was hij wel verliefd op een tweeling of verbeelde hij zich dat maar, en was die tweeling misschien niets anders dan een projectie van zijn schizofrene brein, zoals die foto’s in zijn portefeuille twee aparte afdrukken van eenzelfde portret waren?

‘Hoe ziet u dat? vroeg hij, toen hij was gaan liggen.

‘Hoe bedoel je?’

‘Wat betekent schizofrenie voor u?’

Ik knikte en ging in de fauteuil naast hem zitten. Daarop pakte ik mijn mobiele telefoon.

‘Vind je het goed als we dit gesprek opnemen?’ vroeg ik. ‘Dat maakt de analyse een stuk gemakkelijker.’

‘Nee,’ zei hij. ‘Geen probleem.’

Ik stelde de opnamefunctie in en legde hem op het puntje van de leuning van mijn stoel, precies tussen ons in.

‘Het is precies zoals je zegt,’ begon ik. ‘In principe heb je met je omschrijving gelijk, maar de diagnose schizofrenie wordt tegenwoordig niet zo vaak meer gesteld. Daarvoor in de plaats is een veelheid aan benamingen voor gelijksoortige en verwante aandoeningen gekomen. Wat jij bedoelt is de aandoening in zijn klassieke vorm.’

‘Dat is precies wat ik heb,’ zuchtte hij. ‘Klassiek of niet, dat zal me een zorg zijn.’

‘Nee, natuurlijk niet,’ zei ik. ‘Maar vertel eens, hoe is het precies begonnen?’

‘Wat?’ vroeg hij, ‘die schizofrenie of die verliefdheid?’

‘Laten we beginnen met de schizofrenie,’ zei ik. ‘Sinds wanneer heb je het gevoel dat je schizofreen bent.’

‘Al van jongs af aan.’

Daarop vertelde hij dat hij zelf de helft van een eeneiige tweeling was en zijn tweelingbroer op jonge leeftijd aan astma was overleden. Hij had altijd het gevoel gehad

dat hij niet helemaal compleet was en tegelijkertijd overcompleet, omdat hij dacht voor hun tweeën, voor zijn dode broer en hemzelf. Het was een verwarrend gevoel geweest, dat hij dankzij de steun van zijn ouders had leren overwinnen en dat hem niet had belemmerd bij de ontplooiing van zijn talenten - hij kon studeren als de beste en in zijn vak de baan krijgen die hij wilde - totdat hij Winnie en Willie was tegengekomen.

‘Wacht,’ zei hij.

Hij reikte met zijn hand naar het jasje dat hij aan het hoofdeinde van de couch had gelegd en haalde zijn portefeuille weer tevoorschijn. Dit keer liet hij mij een foto van hem en zijn broertje zien, toen ze zo’n acht jaar oud waren. Ze stonden in hun zwembroekjes op een strand naast elkaar met hun armen om hun schouders geslagen, een aandoenlijk gezicht.

‘Dit is Hugo en dit ben ik,’ zei hij, terwijl hij mij de foto gaf.

Weer ging mijn blik van links naar rechts en weer kon ik niet zeggen wie wie was, maar ik wist nu in elk geval dat hij niet fabuleerde en zijn verhaal over zijn schizofrenie geworteld was in de werkelijkheid. Inwendig slaakte ik een zucht van verlichting: de eerste hindernis was genomen. Nu alleen nog de vraag of Winnie en Willy daadwerkelijk als afzonderlijke personen bestonden of twee projecties van één en dezelfde persoon waren.

‘We zijn hier acht jaar oud en brachten de zomervakantie met onze ouders door aan de Belgische kust bij Blankenberge. Een half jaar later was hij dood.’

Hij zuchtte en liet zijn hoofd op het kussen zakken.

Ik had met hem te doen en zweeg.

‘Zullen we verdergaan?’ zei hij.

‘Kan ik je misschien iets te drinken aanbieden?’ vroeg ik.

‘Graag,’ zei hij, terwijl hij overeind kwam en op zijn ellebogen steunde.

‘Een kop thee, graag.’

‘Speciale thee?’

‘Nee, gewone, earl grey of zoiets.’

Ik liep naar de deur en vroeg Patricia thee voor ons zetten. In afwachting van haar komst liet hij zijn blik door de ruimte dwalen.

‘Echt leuk,’ zei hij. ‘Heel wat anders dan die obligate boekenkasten die je zo vaak bij psychiaters aantreft. Over dezelfde golflengte gesproken, volgens mij voelen we elkaar goed aan.’

Ik zei dat ik dat gevoel ook had en vroeg hem hoe het voelde om nu eens met de een, dan weer de andere zus de liefde te bedrijven. Fantastisch natuurlijk, zei hij, als een kind in een snoepwinkel. Daarbij zagen ze er ook nog eens fantastisch uit, echt om van te smullen. En het mooiste was: ze waren dan wel elkaars spiegelbeelden, maar ze hadden allebei hun eigen smaken en voorkeuren. Het was steeds weer anders.

‘Ik kan het iedereen aanraden,’ lachte hij.

De gedachte deed zijn geslacht opzwellen, waardoor zijn broek bij zijn kruis opplooiide.

Ik kreeg een droge mond.

Patricia kwam binnen met de glazen thee.

‘Die mag er anders ook zijn,’ zei hij, toen ze weg was. ‘U hebt toevallig niets met haar?’

Ik zei dat ik op mannen viel.

‘Ook leuk, toch?’

Ik knikte.

We zwegen en dronken onze thee kopjes thee, terwijl de zon door de vitrage speelde en steeds verspringende lichtbalken op de vloer projecteerde.

‘Hoe heb je Winnie en Willie precies leren kennen?’ vroeg ik.

‘In de stadsbibliotheek,’ zei hij. ‘We stonden samen in de afdeling romans een boek uit te zoeken, toen Winnie moest niezen en Willie direct daarna ook. Ik herkende dat van mijn broer en mij. Wij hadden dat ook. Dat deden we net zo. Toen ik hen allebei gezondheid had gewenst vertelde ik hen dat. Zo is het begonnen.’

Het verhaal was te levensecht om niet waar te zijn. Ik besloot het in elk geval voor waar aan te nemen en dan maar te zien hoe ver we kwamen. Het maakte een heleboel begrijpelijker, zoals het feit dat de dames allebei verliefd op hem waren geworden. Ze hadden in hem een zielsverwant herkend. Ik begreep opeens ook wat hij bedoelde met de uitspraak dat ze hem elkaar gunden. En ach, als er achteraf niets bleek te kloppen van wat hij zei, dan hield ik er in elk geval een mooi verhaal en een onvergetelijke ontmoeting aan over.

‘Heel bijzonder,’ zei ik.

‘Dat is het zeker, ik ben er ook heel blij mee.’

‘Kennelijk voelen jullie elkaar goed aan.’

‘Heel goed.’

‘Maar als het zo goed gaat, wat is dan precies het probleem?’

‘Die schizofrenie,’ zei hij.

‘Maar hoe dan precies?’ zei ik. ‘Of wil je soms zeggen dat je met je ene helft verliefd bent op de ene en met de andere op de andere?’

Hij schudde zijn hoofd.

‘Was het maar zo,’ zei hij, ‘dan was er geen probleem. Het is complexer.’

Ik lachte.

‘Nog complexer?’ zei ik. Voor mijn gevoel is het al heel complex.’

‘Dat is het ook,’ zei hij, maar wat het nog complexer maakte was dat hij aan de ene kant die relatie gewoon wilde voortzetten, probleemloos als die was, terwijl hij aan de andere kant juist wilde dat het een driehoeksrelatie werd. Het was niet alleen zo dat hij als hij met de ene zus de liefde bedreef, steeds aan haar tweelingzus dacht, maar hij vroeg zich ook hoe het zou zijn met hun beiden tegelijkertijd de liefde te bedrijven.

Ik knikte en vertelde hem dat deze seksfantasie met stip bovenaan de lijst van mannelijke seksfantasieën stond die was opgesteld door de seksuologen Sanders en Saunders van de Stanford University in San Francisco. Als je een willekeurige groep mannen deze optie tussen tien andere opties voorlegde, kozen ze blindelings hiervoor.

‘Niets om je druk over te maken,’ zei ik.

‘Ja, maar dat onderzoek gaat om psychische gezonde mannen, terwijl ik schizofreen ben. Ik wil dat heel erg graag en ik wil ook heel graag dat ze het samen met elkaar doen, hoe eerder hoe beter, ik kan bijna niet wachten. Dat is juist de obsessie. Daarvoor ben ik hier.’

Ik zweeg en dacht na.

‘Ziet u, ging hij verder, ‘we hebben dit uitgebreid besproken met elkaar, Winnie, Willy en ik, maar ze willen er niets van weten. Voor hen is het een vorm van incest.’

‘Ach ja,’ zei ik, ‘natuurlijk. Feitelijk is het ook zo.’

‘Maar voor mij voelt dat niet zo. Voor mij voelt dit lijfelijk in elkaar opgaan van die twee als iets heel natuurlijks, alsof twee identieke helften van dezelfde persoon één worden.’

‘Ongeveer zoals jij schizofreen bent.’

‘Niet ongeveer, precies.’

‘Precies,’ echode ik.

‘Precies, ja.’

We keken elkaar aan.

‘En hoe dacht je dit dan op te lossen?’ vroeg ik.

‘Ik had gedacht dat u misschien eens met hen kon praten.’

Op die wending was ik niet bedacht.

‘Ik?’ vroeg ik schaapachtig.

Hij knikte.

‘Maar hoe had je je dat voorgesteld?’

‘Gewoon, u nodigt ze uit en vertelt hen hoe ik als schizofreen hieronder lijd.’

‘Jij wilt dat ik hen tot incestueuze fantasieën, ja zelfs tot daadwerkelijke incest aanzet?’

Ik wond me op, dit ging echt te ver.

‘Zo zie ik het niet,’ zei hij.

Hij richtte zich op en keek me verwijtend aan.

‘Maar zij wel, en ik ook.’

We zwegen en wendden onze blikken van elkaar af. Hij keek nog eens naar de beeldjes en ik keek naar buiten, waar de zon achter de wolken verdween.

‘Dan zit er niets anders op dan dat ik het met hen uitmaak,’ zei hij.

‘Dat lijkt me ook,’ zei ik.

‘Het zal ze veel verdriet doen,’ zei hij. ‘We houden ontzettend van elkaar.’

‘Ik zie geen andere oplossing,’ zei ik.

‘Als ze zichzelf maar niets aandoen,’ zuchtte hij.

Ik fronste mijn voorhoofd.
'Waarom zouden ze dat doen?'
'Ze zijn allebei manisch-depressief.'